HALK BİLGİSİ
HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından neşrolunur

Aylık Mecmua

Müdürü:

İzzet Âdil

İÇİNDEKİ YAZILAR

Bolu ve muhitinde kandil	M. Nuri
Kastamonu âdetleri	Emine
Kütahya âdetleri	Hayriye
Tanburî Mustafa	Sadettin Nüzhet
Sinop'ta Halk Hekimliği	M. Şakir
Erzurum'da Tıpkı taşı	Sırrı Numan
Kitabiyat	Ahmet Halil
Halk Bilgisi Haberleri	***

İlave: *Tanburî Mustafa'nın bir bestesi*

YIL : 1 *1 Şubat 1930* **SAYI : 4**

İstanbul - İktisat Matbaası

HALK BİLGİSİ MECMUASI

İkinci cilt

Yakında çıkacaktır

Bu ikinci cildin yazıları şunlardır : Ahilere dair halktaki bilgiler: Hasan Fehmi - Türk Halk Edebiyatı; Dr. Kunoş - Halk türküleri hakkında konferans : Ahmet Muhtar Türklerde Şamanizm, Didon hikâyesi hakkında: Abdülkadir - Şair Fennî: Raşit - Niğde'de toplanmış kelimeler: Hüseyin Avni- Sinop'ta derlenmiş sözler : Mehmet Şakir - Altay türklerinin Atalarsözü: Ragıp Hulusi - Eskişehir ve Muhitinde toplanmış Atalarsözü : Mehmet Halit - Yeğen Mehmet Paşa hikâyesi : Ali Rıza - Dualar, Beddualar: Ahmet Şükrü - Antalya'da köy düğünleri : Tevfik Macit - Sinop'ta köy düğünleri : Mehmet Şakir - Cide düğünleri : Ethem Faik - Bilecik düğünleri Osman Şevki - Bolu düğünleri : Mehmet Halit - Ayaş'lı Fahri ve koşmaları : Ziyaettin Fahri - Türküler : Hüseyin Avni - Bursa'da çocuklara müteallik âdetler : Faika İsamettin- Büyüler hakkında: Mehmet Halit - Bursa'da tehmiyeler: Osman Şevki - Halk şiirlerinin şekil ve nevi : Köprülüzade Fuat - Risalei Evsafı İstanbul: Mehmet Halit - Köy isimleri: Hüseyin Avni - Halk Bilgisine ait neşriyat : Mehmet Halit - kitabiyat : Ahmet Halit - Ay, Sıçan günü , İsimler, Yağmur Duası hakkında anket cevapları - Halk Bilgisi ve Dernek haberleri.

Yazı ve İdare işleri içim müracaat yeri: *(Halk Bilgisi Derneği merkezi, İstanbul — Beyazıt)*

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 1 | 1 Şubat 1930 | Sayı : 4

BOLU VE MUHİTİNDE

KANDİL

Bolu'da halk arasında « Kandil » e « Namaz » derler. Halk, bilhassa ramazanı tebşir eden ilk Kandili-ki buna « Büyük Kandil », « Lokma Kandili » isimleri de verilir. - Çocuklar da dahil olduğu halde tantanlı bir merasimle karşılar.

Evvela, « Kandil » e on gün kalınca, Bolu'nun Tabaklar mahallesinin çocuklarile Karamanlı mahallesinin çocukları arasında ve « Erlik » denilen mevkide davullar, zurnalarla « Taş müsademesi » yapılır. Tam bir hafta süren bu müsademeye « Kandil » e bir gün kala nihayet verilir.

Saniyen, « Kendil » e bir hafta varken Bolu'nun bütün çocukları sınıf sınıf kısımlara ayrılır, erkek ve kadınlardan «Mum parası» isterler:

On para olsun
Yanı kırık olsun
Bu da bizim olsun

diyerek önlerinde bayrak olduğu halde davul çalarak her mahallenin çocukları kendi hudutları dahilindeki bütün evlerden « Mum parası » toplarlar. Evler gezilip bittikten sonra, gene her mahallenin çocukları guruplara ayrılır, her gurup kendisine bir reis seçer. Bu guruplar bayrak, davul, zurna ile şehrin geçit yerlerine, büyük yollara dizilirler. Gelip geçenden de gene « Mum parası » alırlar. Bilhassa erkek olsun, kadın olsun, para almadan yerlileri bırakmazlar, yabancılara, - ki « Kırlı » namını verirler - çocuklar etrafını çevirmiş olduğu halde gurubun reisi âdetlerini anlatır, « Mum parası » vermesini söyler. Ybancı, yani « Kırlı » verip vermemekte serbesttir.

Kandilden bir gün evveline kadar bu para toplama mera-

simi devam eder. Kandil günü esnaf, dükkanlarının önüne iplere dizilmiş muhtelif renkli mumlar asarlar. Çocuklar bu mumları topladıkları para ile satın alarak, her gurup kendi mahallesinin cami kapısı önündeki « Nakil dairesi » ne takar, yahut caminin mezinine teslim eder.

« Nakil » büyük daire şeklinde tahtadan mamul bir âlettir, her tarafında mum takılacak çiviler vardır. Camilerdeki avizeler gibi, mumlar Nakilin etrafındaki çivilere kısa iplerle asılır. « Kandil » e iki gün varken her caminin « Nakil dairesi » kapısının yanına çıkarılır. İsteyenler çarşıdan mum alarak « Nakil dairesi » ne takar. Kandil günü takılan mumlar, daha savaplı, daha uğurlu sayılır.

Çocuklarla erkekler, dışarda bu işlerle meşgul olurken, kadınlar da evlerinde « Lokma dökmek » le uğraşırlar. Bolu'da halk lokmaya « Lokum » der. Kandil günü, her yerlinin evinde mutlaka « Lokma » dökülmüş, hazırlanmış olacaktır. Sabahlayın her mahallenin çocukları, gurup reislerinin idaresi altında evleri tekrar dolaşmağa başlarlar. Çoçuklar davul, zurna ve bayrakla bir evin önünde durunca reisleri, çocukların arasından seçilen sepetçi ile birlikte içeriye girer. Onlar hazırlanmış « Lokma » yı alırken dışarıdaki çocuhlar, yüksek sesle ve hususî bir ahenkle :

Ana Loklok, Baba Loklok

diyerek ev sahibinden Lokom isterler.

Yabancılarla « Kırlı » muhacirler « Lokma » vermek mecburiyetinde değildirler; istemiyen yapmaz, isteyen yapar, verir. Fakat yerliler, « Lokma » yapmağa ve vermeğe mecburdurlar.

Çok dindar olanlar «Lokma» ile beraber « Ağda, Reçel, Bulama, Şeker » de verirler. Bütün evleri dolaştıktan sonra çocuklar, kendi mahallelerindeki en büyük camiye giderler. Caminin içinde kurulan sofranın etrafına toplanup karınlarını doyururlar ve artık akşama kadar « Nakil dairesi » nin etrafında beklerler.

Öğleden sonra halk, akın akın, ellerinde mumlar olduğu halde camilere giderler. Mumları, ya kendileri bizzat, yahut çocuklara vermek suretile « Nakil » e takarlar. Akşam olunca

KASTAMONU'DA

ÇOCUKLARA VE ÇOCUKLUĞA MÜTAALLİK ÂDETLER VE İTİKATLAR

Kastamonu'da, doğacak çocukların kız veya oğlan olacağına dair bazı âdetlere istinat eden kanaatlar vardır, bilhassa çocuk doğmadan evvel, annesinin yüzünde hasıl olan tebeddüle göre, çocuğun kız veya oğlan olacağı tahmin edilir. Mesela: annenin yüzünde çiller peyda olur, vücudu şişmanlar, yahut dudakları kalınlaşır, kalçaları büyürse, çocuğun kız olduğuna hükmedilir. Eğer anne zaıflar, karnı öne doğru çok çıkmış olursa, kaşları ve kirpikleri dökülürse, çocuğun erkek olacağı tahmin edilir.

Kostamonu'da doğacak çocuğun kız veya erkek olacağı, daha çok anne üzerinde yapılacak bazı tecrübelerden öğrenilir. Mesela, annenin haberi olmadan aileden biri, odanın birine iki minder koyup bunlardan birinin altına makas, diğerinin altına da piçak koyar. Anne gelip altında piçak olan mindere oturursa çocuk erkek, makas olan mindere oturursa kız olur. Topluluk olan bir yerde şayet gebe bir kadın da bulunursa, kadının başına haberi olmadan bir mıktar tuz koyarlar, tuzu koyduktan sonra kadının elile yaptığı ilk hareket burnuna doğru ise çocuğun oğlan, başka tarafına ise kız olacağına hükmedilir.

Çocuk daha annesinin karnında canlanmadan evvel, ailenin en yaşlı kadını tarafından bir takye dikilir ve bir minder altına konur. Bu minder üzerine çocuğun babası oturtulur. Bundan maksat doğduğu zaman çocuğun yaramaz olmamasını temindir.

Çocuk doğduktan sonra, daha ağzına bir şey verilmeden,

-kadın ve kızlar müstesna- bütün halk çocuklarile beraber akşam namazını kendi mahallesinin camiinde kılar. Camiden çıkılınca doğruca evlere gidilir. Küçük çocuklarla kadınlar en yeni elbiselerini giyerek «Koku» sürünüp baba ve zevçlerini karşılarlar. El öpülür; dualar edilir, «Lokum» yenilir. O gece sabaha kadar camilerde «Buhur» yakılır.

Köylerde «Lokum» yerine bazan «Bazlamaç» dağıtılır.

M. Nuri

büyuk baba tarafından, aylardanberi rafta duran üzerinin tozu alınmamış Kuranıkerimin tozlu kabına parmak sürülur. Bu tozu büyüdüğü zaman hafızıkelam olması için nevzada yalatırlar ve bu suretle çocuğun ilk defa ağzı açılmış olur Bu yalama merasimini müteakıp, çocuğun başı üzerinde gene büyük baba tarafından üç defa ezan oknnur ve ilk olarak çocuğa meme verilir.

Çocuğun doğumunu müteakip ilk defa yaptığı kakası bir bezin içine konur ve üzerine çorekotu ile üzerlikotu denilen bir otun tohumu ilave olunur. Bu mahlut çocuğun yattığı odanın kapısının üstüne asılır. Bu suretle çocuk nazardan kurtulmuş olur.

Lohusayı da nazardan korumak için yorganına büyük bir iğne saplarlar ve yan tarafına da bir başörtu içine bir yumurta, bir soğan ve sarmısak tanesi koyarak asarlar. Yeni doğan çocuk,ziyarete gelen misafirler gittikten sonra ağlıyacak olursa nazar değdiğine hükmedilir ve bir tas suyun içine ocakta vanan ateşin parçalarından üç parça ateş atarak söndürülür, bilahara bu kömürlü sudan çocuğa içirirler.

Gün yarı olduktan, yani vakıt öğleyi geçtikten sonra çocuğun kirlenmiş çamaşırları ve bezleri yıkanmaz, yıkansa bile suyu bir yere dökülmez, çünkü gün yarılanmış ve binnetice eksilmiştir. Onun için çocuğun da ömrü eksilmiş olur.

Yedi gün sonra çocuğun göbeğindeki parça düşünce çocuk güler yüzlü olsun ve sokaklarda oynamasın diye bu parçayı Gül ağacı dibine gömerler.

Çocuk kırk gün olmadan evden dışarı çıkarılmaz ve hatta ikindiden sonra evin bahçesinde filân da gezdirilmez. Şayet gezecek olursa, gezindiği yerlere şerbet dökmek lâzımdır. Belki cin ve perilerin üzerine basmıştır. Bu suretle cinlerin çarpmasından korunur.

Çocuk odada yalnız bırakılmaz.Zarurî olarak bırakılacak olursa baş tarafına bir maşa ile bir süpürge, bir kuran, bir piçak koyarlar Bu eşya onu muhafaza edermiş. Lohusa kırk gün ikmâl edilinceye kadar mahallede veya başka tarafta gelin olanlarla görüşemez, çünkü iki kırklı bir birini görürse muhakkak bir hastalık olurmuş.

KÜTAHYA'DA
HALK İTİKATLARI

I

Maya — Akşam üzeri evden maya çıkarılmaz. Eğer çıkarılırsa evin mayası bozulacağına itikat edilir. Evden maya çıkarmak mecburiyeti hasıl olursa, mayanın üştüne bir kümür parçası koymak âdettir. Bu suretle tılısım bozulurmuş.

II

Turşu — Geç vakit evden turşu verilirse, evin sirkesi bozulur. Artık o evde sirke bulundurulamadığı gibi, turşu da kurulamazmış.

III

Tuz — Bir evden tuz vermek, ağızının tadını bir başkasına vermek demekmiş.

IV

Çamaşır — Bir başkasının evinde çamaşır kurutmak, o evi kurutmak demek olurmuş.

V

İsim konurken okunan ezan — Çoçuk doğduktan üç gün sonra baş ucunda ezan okunarak konacak isim üç defa kulağına bağrılır, Okunan ezan, vefatında kılınacak cenaze namazının ezanı imiş.

VI

Geline ait — Gelin eve ilk girerken, kapının eşiğine yağ, ve bal sürülürse evde bereket olurmuş. Paça günü gelin buğdayla oynarsa bereket fazlalaşır, o buğdaydan dişine süren hiç diş ağrısı çekmezmiş.

VII

Nikâha ait — Nikâh kıyılırken, evlenecek kız veya kadının başına tas tutulur ve ayakları suya daldırılır. O kız veya kadın başına tas tutulmakla ağır başlı olur, ayakları suya daldırılmakla da sıkıntı çekmezmiş.

Hayriye

H. B. D. azasından (Kütahya)

Çocuk kırkının içinde bir defa mutlaka gece sokağa çıkarılır. Çünkü cocuk cesaretli olur. Fakat ilk gideceği ev mutlaka bir ulema evi olacaktır. Çocuk bu suretle büyüyünce ulemadan olmuş olur.

Emine Talât Mümtaz

H. B. D. azasından (Kastamonu)

SİNOP'TA HALK HEKİMLİĞİ

HAKKINDA BİR KAÇ NOT

(Baştarafı ikinci sayıdadır)

IV

DALAK KESMEK

Müzmin sıtmalar hakkında yapılan tedavi usullerinden biri dir. Dalak da ocaklı, izinli bir kadın veya hoca tarafından bervechiati, iki suretle kesilir.

1 — Sıtmaya okuyan hoca, okuyup tahal nahiyesi üzerine bir kaç defa üfürdükten sonra belinde taşıdığı kara saplı bir pıçağı şakulî ve ufkî bir surette mezkûr nahiye üzerinde gezdirir, şu tarzda dalağı keser.

2—Bunun için bir karaciğer parçası alınır,bu ciğe ,bir kütük üstüne konulur. Dalağı kesecekle hasta sahibi arasında şu:

— Ne kesiyorsun?

— Flanın dalağını kesiyorum!

— Kes gitsin!

— Kestim gitti!

Muhaveresi cereyaneder Şu kadar ki, bu karşılıklı konuşmalar üç defa tekrar edilir Bu işi müteakip mezkûr ciğer parçası ev ocağının bir tarafına asılır, sıcagın tesirile yavaş yavaş kurumağa başlar. Ciğer kurudukça, hastanın dalağı da kurur ve sıtma geçermiş.

V

KORKU BASMAK

Korkudan mütevellit olduğu ileri sürülen her hangi bir hastalıkta, muhtelif tedavirler arasında korku da bastırılır.

Kor u sıra ile üç gün basılır. Bu da, her iki taraf kasıklarını parmakla uğuşturmak, (kasık damarları)nı kaldırmaktır. Korku basılırken, bilinen bir dua okunur ve «benim elim değil Ayşe Fatma anamızın eli, korkmuş, korkusunu basıyorum» denilir

Şu kadar ki, bu mihanikî tedavi tatbik edilmekle beraber «mermer iliği, kardeş kanı» her ikisi bir arada döğülerek bundan yapılan şurup da, her korku bastırmak ameliyesini müterkip, kezalik üç gün dahilen içirilir. Şayet, korku «şiddetli olursa» bu takdirde «kalkandan su geçsin» denilir.

Kalkandan su geçiren «kalkanc kadın»lar vardır Bunlar, bu işin tarz, dua ve merasimi sairesini bir sır olarak muhafaza etmektedirler. Yalnız, kadına bir tas götürülür. O da,

tas içindeki suyu, kalkandan geçirir ve mezkûr tası müracaat edene iade eder, ücretini alır. İşte, kalkandan geçmiş olan bu su korkana içirilir.

VI

ÇİVİLEMEK

Bu da, biri (sıtma , diğeri (havale)de tatbik olunan bir tedavi usulüdür. Sıtmada tatbik ozunan şekli, hasta yatağının başı ucuna « yesalemune » kelimesile üç beş şifreli rakkamı havi bir kâğıdı duvara çivilemek suretile asmaktan ibarettir. Havalede ise; çocuğun bu hastalığa tutulduğu farzedilen yerde, onu «kiren çivisi» [1] ile çivilemektir. Her iki şekil de hastalığı muayyen bir noktaya çivileyip, hastayı kurtarmak esasına matuftur.

VII

SARILIK KESMEK

«Sarılık» hastalıgı hakkında hemen başlıca tatbik olunan bir tarzı tedavidir. Bu da ocaklı ve bunu sanat ittihazetmiş olanlar tarafından kesilir. Sarılık kesmek, ekseriyetle iki şekilde icra edilmektedir.

1 — Dil altından iplikli bir iğne geçirilir ve bunun ön tarafında kalan küçük ve şişğin et parçası keskin bir ustura ile kesilerek alınır. Badehu bu nokta, tuzla döğülmüş sarmısakla uguşturulur.

2 — Hastanın anlı ortasından, kulağı arkasından da sarılık kesilir. Bununla beraber, kummetürresinden yakı açılır ve işletilir. Her iki şekil de kesilen mahallerden sarı bir su akarmış.

«Sarılık kesmek» ameliyesi yerekanın en çok maruf bir tedavi tarzı olmakla beraber, buna musap bir hastayı bir miktar su ve beşon tane iğne bulunan sarı bir tas içine baktırmak da hemen birinci tarz kadar müracaat edilen bir usuldür. [1]

M. Şakir
H. B. D. Sinop muhabiri

[1] Kiren, kızılcık denilen maruf meyvadır. Kiren çivisi de kızılcık ağacının ince dalından çivi şeklinde yapılmış küçük bir parçadır.

[1] Bu saydıklarımız, hastalıklar hakkında tatbik olunan daha çok mihanikî şekillerdir. Binaenaleyh, halkça bilinen ve mahalli birer adla anılan bir çok hastalıkların tedavi usul ve hususiyetleri, Dernek neşriyatı arasında çıkacak olan Sıhhat. hastalık, ölüm çocuk ve teşe'üme ait Sinop ve muhitindeki bütün itikatları muhtevi bulunan eserimizin ayrıca "halk hekimliği„ne muhtas kısmında mufassalan izahedilmiştir.

XIX uncu asır sazşairlerinden

TANBURÎ MUSTAFA

XIXuncu asır Halk Edebiyatımızın inkişaf ettiği bir devirdir. Bu devirde Anadolu ve İstanbul'da Dertli, Bayburt'lu Zihni, Emrah, Gedayi gibi bir çok maruf şahsiyetler yetişmiştir. Bunlar arasında, o derece kıymetli bir şair olmamakla beraber bir hususiyet arzeden simalardan biri de Tanburî Mustafa'dır.

En meşhur sazende ve bestekârlardan biri olan bu saz şairinin hayatı hakkındaki malûmatımız pek mahduttur.

Musikişinas Atâullâh Efendiden naklen Rauf Yekta Bf.nin verdikleri izahata göre, musiki tarihinde mühim mevkıı olan Mustafa'nın hayatı serseriyane geçmiş ve gece gündüz Galata meyhanelerinde vakıt öldür - müştür.

Tanburî'nin yegâne hususiyeti kendi söylediği şiirleri bizzat kendi bestelemiş olmasındadır. Üçüncü Selim'in teveccühünü kazanan tanburî'nin şarkıları «Hâşim Bey Mecmuası»nda yazılıdır. Mezkûr mecmuanın 70, 95, 121, 124, 125 138, 146, 158, 200, 228, 229, 238, 257, 258, 276, 289, 295, 306, 334, 370, 379, 380 inci sahifelerinde 39 şarkısı mukayyettir.

Şarkılarında, bazı vezin ve kafiye hataları vardır. Tamamen hece veznile yazılan, fakat az çok Farisî terkipleri ihtiva eden bu manzumeler garamî bir mahiyet arzeder.

Bebek bağçesinde sefa sürmeyi, küçüksu'da şarap içmeyi isteyen bu rint şair, bir müddet Konya'nın Meram bağlarında da neş'eli bir hayat geçirmiştir.

Hasret oldum dilberine

Yere geçsin Büyükada

Beytile sevgilisinden ayrı düştüğünü anlatan şair Edebî tarihten ziyade Türk Musiki tarihinde zikredilmeğe değer bir şahsiyettir. Üç manzumesi ile diğer bir manzumesinin notasını neşrediyorum.

ĞÜ ZEL LER DE NE BU HA LE
T NERDE GÖR SEM A LIR HA Y
RE T A MA NA MA N RET A MA NA MAN
IS TE DI Ği N SE VI P KO Ç MA
AH E FEN DI M KO L SA A
DET A MA NA MA N ĞÜ LER YÜZ LÜ
ŞI RIN SÖ Z LÜ MAH BUP OL SA
A R ZU ÇE KE R SAY DET ME ĞE
A ŞIK E L BET

— I —

Muntazırım teşrifine
Reftar ile revişine
Bir ben miyim âşık olan
Bülbül âşık gülüşüne.

Feryat edip yandı bülbül
Nazarında bir taze gül
Seni seven âşıkların
Gel efendim kadrini bil.

Gizli sevmek müşkül yârı
Şiddeti çok aşkın nârı
Pervaneden beter yandım
Belki işittin[1[ahu zârı.

Dilberlerin revişine
Zarafetle gelişine
Kapılırsın sen Tanburî
Yalvar yakar düş peşine.

— II —

Hâlâ gönlüm bir güzelde
Saydı müşkül gizli yerde
Müptelâyim yüz çevirmem
Baş tacıdır aşkı serde.

Sevdiğim gül şeref bulsun
Dahi beter güzel olsun
İrademle aldı gönlüm
Bergüzarım anda dursun.

Sarfedeyim elde varım
Sena etmek dilde kârım
Yâr yanında bulundukça
Gider kalmaz hep efkârım.

Okundukça beste dilde
Tanburî'yi pek tut elde
Sen çıkarma gizle aşkın
Muhayyer'dir zira perde.

—III—

Keremkânı efendim gel gül yüze
Bülbül gibi hasret oldum gül yüze
Günde yüzün elli kere görsem de
amahkârım gözüm doymaz gül yüze.

Nârı firkat yerden göğe irişti
Bürcü ahım kamer ile buluştu
Yüz elli yıl ede bari ömrünü
Zahir bâtın yıldızımız barıştı.

Ne mümkündür ben durayım yüz yüze
Söyleyeyim hali aşkım yüz yüze
Sultan âşık dergâhında Tanburî
Çek çileni bir gün gele yüz yüze.

— IV —

HÜZZAM ŞARKI

Gülellerde ne bu halet
Nerde görsem alır hayret
İstediğin sevip koçma
Ah efendim olsa âdet

Nakarat

Güler yüzlü şirin sözlü mahbup olsa
Ağzı şeker saydetmeğe âşık elbet.

Sadettin Nüzhet
H. B. D. İlim Encümeni azasından

[1] Belkişittin gibi okunacak.

ERZURUM'DA TIPKI TAŞI

Erzurum'da halk ve bilhassa kadınlar arasında maruf bir taş vardır ki buna «Tıpkı Taşı, Yad boncuğu» veya sâdece «Boncuk» denir. Bu taş veya boncuk çocuklu ve gebe kadınlara mahsustur, onlar tarafından muhafaza edilir. Çünkü bu, çocukların yaşamasına, büyümesine sebep olan yegâne hamidir. Bu boncuk olmadıkça çocukları yaşamaz ve anî bir hastalıkla ölür gider. Yalnız her çocuk annesi için lazım değildir. Ancak böyle bir boncukla veya sihirle hariçten kendilerine tecavüz edilmiş olan kadınlara lazımdır. Herhalde çocuklarını bu büyüden ve müthiş belâdan kurtarmak için buna sahip olmak mecburiyetindedirler.

Bunu daha iyi anlatmış olmak için taşın ve husule getirdiği hastalığın evsaf ve hususiyetlerini zikredelim. Bu taşlar, kadınların rivayetine göre Allak tarafından Hazreti Süleyman'a bildirilen bir taşın parçalarından ibarettir. Gûya Hazreti Süleyman zamanında acuze bir kadın sihirle yeni doğan bütün erkek çocukları boğdururmuş, hiç bir suretle bunun önüne geçememişler. Nihayet Hazreti Süleyman'a müracaat etmiş ve demişler ki: Ya nebî bu kadın bizim çocuklarımıza biaman bir cellat olmuştur, bu kadın yavrularımızı sihirle boğdurur, elimizden alır; zavallı çocuklarımız ve biz bunun elinden naçar kaldık. Hazreti Süleyman da Allah'a niyazeder, Cebrail kendisine bu taşı onun sihrine karşı olmak üzre bildirir. Hazreti Süleyman da bu taşdan bunlara birer parça verip çocuklarını bu suretle kurtarmış olur. İşte o zamandanberi bu âdet böylece cari olup gelmiş.

Fakat bu taş sahibi olan anneler diğer annelere karşı bir tehlüke olurlar. Eğer taş sahibi olan kadınlardan biri kasdî olarak bu boncuğu herhangi bir çocuk üzerine sıkarsa derhal çocuk ölür, yahut hiç böyle bir şey kasdetmeden tesadüfen henüz kırkını doldurmamış lohusa bir kadının üzerine gene bir diğer boncuklu kadın gelirse boncuk derhal tesirini

gösterir, ya hemen o gün, veyahut bir kaç gün sonra çocuk ölür.

Demek ki böyle bir boncuk sahibi kadınlar aynızamanda bir tehlüke oluyorlar ve isterlerse başkalarının çocuğunu öldürebiliyorlar. Bunun için kırkını ikmal etmiyen lohusa kadınlar, çocuğunu esirgiyen anneler böyle boncuklu bir kadının evine gidemedikleri gibi o boncuklu kadın da bunların evine gelemez. Gene rivayete göre gûya bu boncuk bir köpek «enigi» yani yavrusu üzerine sıkılırsa derhal hayvan kıvranarak ölürmüş. Taşın rengine ve cesametine gelince: koyu kahve renginde olup hafif sarı dalgaları vardır. Bazan da bu dalgalar kırmızı olur, ve ufak bir fındık büyüklüğündedir. Eğer bir tırnak üzerine konulup üzerinden geniş ağızlı bir çakı ile temasedilecek olursa fırıl fırıl döner. Mevcudu çok az olup ancak bu işle meşgul ihtiyar kadınlar veya Ebeler vasıtasile satılıp alınır; en aşağı fiatı beş altındır.

Bunun tesirile ölen çocukların hastalığı gayet anî olur; bir üç beş veya daha ziyade ayını ikmal etmiş, hatta üç yaşına kadar gelmiş çocuklara bile tesirini gösterir. Ekseriya gürbüz ve güzel olan bu erkek yavrucuklar ansızın annesinin veya dadısının kucağında birdenbire uğuntularla düşerek bayılır, ağzından köpük atar, boynu, boğazı - onların ta - birile - gömgök ve çehresi mosmor kesilir. Bu uğuntular fasılalı olmak üzre onar ve on beşer dakıka devameder. Nihayet 24 saat, azamî üç gün sonra çocuk ölür.

Bazan da ilk hamlede çocuğu alır gider. Çocuğun boynundaki göyerti ve çehresindeki siyahlık Cinler tarafından boğulduğuna alamettir.

Yukarda söylediğimiz veçhile bu bilhassa güzel ve gürbüz olup herkesin nazarını celbeden erkek çocuklar uzerinde en çok tesirini gösterir, sıra ile doğan erkek çocuklar muhtelif zamanlarda ölürler. Bunların arasında olan kız çocuklarına bir şey olmaz Bu derdin ancak boncuk alınarak önüne geçmek mümkündür. Böyle boncukla yaşıyan çocukların bazan de kız çocukları gibi kulaklarını delerler.

Sırrı Numan

H. B. D. azasından (İstanbul)

KİTABİYAT

MİLLÎ KANUNU KADİMÎ FELSEFÎ CÖNKÜ

Yazan : Abdülhalim Hakkı - iki cilt - yazma : 1314

Resmî bir daireye tetkik için gönderilmiş 1883 büyük sahifalı yazma bir esere tesadüf ettik. İki büyük ciltten mürekkep olan bu kitabın adı, birinci cilde göre: «Millî KanunuKadimi Felsefî Cönkü Mecmuası»,ikinci cilde göre ise: «Durubu Emsali Osmanî, Halk Bilgisi, Atalarsözü Cönkü»dür. Mülga Adliye Nezaretinde 326 yılında«Ceridei Mahakimi Adliye İdaresi» Başkâtibi olan müellif Çelebîoğlu Abdülhalim Hakkı Efendi, eserinin baş tarafında diyor ki:

«İşbu eseri millî, 30 Mart 326 tarihinde Maarif Nazırı bulunan merhum Emrullah Efendiye taktim kılınmış, müşarüileyh tarafından maaşşükran takdir ile kabul buyurulmuş, üç ayı mütecaviz müddet nezdlerinde kalmış, matlup vecihle tab ve temsil hususunu nazaret bütçesile zaman ve mekânın müsait ve müsterih vaktına talikan sabırla beraber daha sair millî eserler tahrir ve tertibini emrü tavsiyesinde bulunmuştur.»

Eserin, birinci sahıfasının başında «10 Ağustos 1314- den 1324 senesi sonu»na kadar kaydından Abdülhalim Hakkı efendinin çektiği emeği öğreniyoruz. Bu sahıfada:

«تجربة العوام» ve «حكمة العوام» sözlerine karşılık olarak «Sav» ve Sınav» kelimelerini gösterdikten sonra izahına girişiyor: «Kadim lisanı türkanca Darbımesele «Sav», darbımeseli çok bilip ve hakkile mahalli irat ve tatbıkını bulup ve bilip çok söyleyicilerine (Savcı) denmiş, sonra herkes ve her sözü ciddî ve hakikî olarak hüsnü telakkiye müstait ve gayet anlayışlı ve akıllı, tecrübekâr insanlara (Sınavcı) denilmiştir »

Baş taraftaki mukaddime Allaha ve Peygambere dua ile başlıyor ve kitabına koyduğu isim için «İşbu şekle isal edebildiğim mecmuayı (Atalarsözü mecmuası) yani tabiri osmanîsi olmak üzere (Durubu emsali osmanî) unvanile tesmiye ettim» diyor ve eseri için başvuracağı kaynakları söyliyor: Şimdiye kadar Durubu emsali Türkân hakkında eski bilgiç ihtiyarla-

rımızın ehli ilim ve irfan ve tecrübedide ve saldidelerinden icra eylediğim tahkikat ve tedkikat esnasında destres olduğum malûmatım hülâsası şunlardır » dedikten sonra Atalarsözlerinin felsefesini yapıyor: «Atalarsözü. halkın efkârını, idrakini, ahlakını, âdetini gösterir bir âyinedir Her kavimde Atalarsözü vardır. Fakat her kavminki kendisine mahsustur. Akvamı medeniyenin hemen kâffesi, bu sözlerin kıymetlerini takdiren cemetmişlerdir. Ta eski Yunanîler bile cemi emsale ihtimam etmişlerdir Türkçe'nin atalarsözü, akvamı muhtelifei Türkiye arasında müşterektir. Haiz oldukları elfaz yerine göre değişir » Bunu takip eden fikirler, Türkçe'nin fonetiğindeki güzelliğe, ve Türk Dilinin kamus, sarf, nahıv cihetlerine taalluk ediyor, bunların tedvin edilmemesinin büyük bir hata olduğunu söyliyor: «...Binaenaleyh bu abdi acizin yalnız başına bu kadar mühim ve ağır bir işi başaramıyacağı kaydedilmekten vareste bir keyfiyet iken hiç yoktan bu kadarı olsun tek elde maanoksan bulunsun niyet ve arzusu ile alakaderilistitaa velimkân cemü tahririne muvaffakiyet elvermiştir »

Bu sözlerin ardısıra atasözlerinin nerelerde ve nasıl kullanılacağına ait mutalaalar var. Müellif bunu gene atasözlerile izah etmektedir: «Söz sırasile, akçe turasile - Sözün sıralısı ok gibi geçer, sırasızı pamuk gibi - Söyliyenden dinliyen ârif gerek - Sıralı söz sel gibi, sırasızı yel gibi geçer - Sıralı söz düşündürür, sırasızı kaşındırır - Söz sırasile, mal parasile - önce düşünmek, sonra söylemek gerek.»

Abdülhalim Hakkı efendi, yaptığı işin millî şuurunu kâfi derecede kavramıştır. «..ezcümle millî Türkçe, lisanımıza mahsus bir kamus ve hiç olmadık, aranılan ehemmiyetli bir lûgatı gösterir, Türkçe bir lûgatımız, kadim millî, umumî bir lisan ve edebiyatımız henüz meydana getirilemiyerek külliyen ihmal edilmiş, gavrı nisyana atılmıştır. Bunun için ne kadar teessüf edilse azdır Halbuki söz sırasında (همت الرجال تقلع الجبال) kelamını virdizeban eder dururuz. Hiç hatırımıza bile getirmek istemeyiz ki atalarımızın bu bapta dahi birkaç mühim sözü vardır: « İş becerenin, kılınç

kuşananın - İş senden korksun, sen işten korkma - kendini bilmiyen başkasını hiç bilmez- İşliyen iş öğdürür -İş işliyenin yol yürüyenin - İş öğdürenin, harman çevirenin, değirmen döndürenin» gibi nice mühim atalar mirasımız olan nasayihi bahire varken her nasılsa kendi malı, mirası ecdadından bir lezzet, bir hoşnutluk hisedemeyüp ihmal, el dillerine, el sözlerine arzı ihtiyaç ve muhabbeti zamanımızda lüzumundan fazla elzem addü itibar eylemek itiyadındayız. [1]»

Abdülhalim Hakkı, yaptığı işin büyüklüğünü kâfi derecede kavramış, bunun bir insan ömrüne sığacak bir çalışma olmadığına kanaat getirmiştir. Fakat ne de olsa yapılan işin kıymeti olacaktır: «...Böyle bir emri mühimin bu kadar acizimle beraber başarabilmek elimden gelmiyeceğine .. İtikadım mevcut... olduğu halde ancak millî ve vicdanî bir aşk... ve muhabbeti millî duyguları ile meşhun bulunan fikri acizaneme tebeiyetle her ne kadar pek noksan ve naçizane de olsa yine lisanı millînin temeli, aslı, temel taşı, emel başı ve milletlerin başlıca esaslı emeli ve millî malı bulunmak itibarile mühim bulunan bu işe, milletime karşı pek acizane dahi olsa, yine bir vazife bilerek malıza bir hüsnüniyet eseri aşk ve iştiyakla girişerek işe başladım.» Bütün bu sözleri, bir atasözü ile bağlıyor: Adımız hıdır, elimizden gelen budur!

Mukaddime şu satırlarla nihayete ermektedir : «Böyle işlerin meydanı matbuata gelebilmesi, ancak böyle işlerde müşterek el, dil birliği temiz kalp ve gönül hoşluğuna menut ve mütevakkıf olmakla, hüsnü niyet ve gayretle beraber böyle millî işlerde millî malların, canların, sanların biribirile gayet samimî, sâf kalble kalp birliği etmek gerektir.»

*
* *

Eserin sonunda müellif mehazlerini işaret ediyor: Bilcümle İstanbul kütüphanelerindeki divanlar, Türkçe asarı mütenevvia, lugati muhtelife.

Ele geçirilen atasözleri ebcet harfleri sırasile dizilmiş olup, birinci cilt «Ç» harfinin sonuna kadardır. Geri kalan kısım ikinci cildi teşkil ediyor. Bazı Atasözleri ve kelimeler vesilesile müellif bir çok tarihî malûmat vermekte-

[1] Eser - Birinci cilt - S: 6

dir Umumiyetle şurdan burdan alınan bu derme çatma malûmatın haricinde kalan kısmın bizce büyük bir kıymeti vardır. Her şeyden evvel Adbülhalim Hakkı'yı bu işe sevkeden millî düşünce önünde hürmetle durmak lâzımdir *Lisanî içtimaiyat hareketlerine ait bir vesika olmak itibarile ilmî değeri büyüktür.* Vaktile devrin Maarif Nazırına basılması için verilen bu eser, bize anlatıyor ki.millî lisan hareketi, zannedildiği gibi, yalnızca Selânik hareketi değildir Muhakeme ettiğimiz devirlere ait terkibî neticeler vermeden evvel o devirlere ait vesikaları çoğaltmağa çalışalım.

« Halk Bilgisi , Atalarsözü Cönkü» mecmuası ve sahibi karşısında, bu ilmî ihtiyatkârlık lüzumunu bir daha anlıyoruz: İçtimaî hareketleri bütün muğlakiyeti ile izah edebilmek o muğlakiyeti vücuda getiren anasırı bulmağa bağlıdır.

* * *

Eserin ihtiva ettiği Atasözlerinde «T» ve «Ç» harflerine dahil (Türk), (Çocuk) kelimelerine ait kısımları, Dernekcilerin eser hakkında muşahhas bir fikir edinebilmeleri için gelecek nüshalarımıza koycağız. Bunları görünce anlaşılacaktır ki Abdülhalim Hakı efendi millî sevgisinin tesiri altında Atasözleri ile ifadeleri klasik hikmet parçalarını birbirine karıştırmıştır Mamafih usulî bir çalışma ile çalışan, çalışmasının gâye ve zevkini duyan, bilhassa bulunduğu zamana göre sonsuz bir değere malik muazzam bir eser için hayatının on senesini veren bir ilim adamı için bu gibi noktalar çok küçük ve ehemmiyetsiz kalır Anadolu' nun manevî benliğini yoklıyacak cemiyet ilimleri için değerli elemanlar bulacak olan genç Dernekçiler için « Halk Bilgisi Atalarsözü Cönkü» müellifi güzel bir imtisal nümunesidir. Otuz yıl evvel Halk Bilgisi çalışmaları için «... Böyle işlerde müşterek el, dil birliği, temiz kalp ve gönül hoşluğuna menut ve mütevakkıf olmakla...» şeklinde bir mütalaa yürüten Abdülhalim Hakkı'yı, müşterek bir tetkik şebekesi kurmak maksadile kendinden yirmi, otuz yıl sonra Anadolu'nun ortasında, inkılap merkezinde teşekkül eden « Halk Bilgisi Derneği », minnet ve hürmet duyğuları ile hatırlamalı bilhassa Dernegin ismini ilk defa kullandığından dolayı kendi tarihçesinde ona bir mevki ayırmalıdır.

Ahmet Halil

H. B. D. azasından (Ankara)

Bir mecmua - Halk Bilgisi ilminde ilerlemiş, bu vadide tetkik ve tetebbu sahaları çok genişlemiş bulunan milletlerin neşriyatından fırsat düştükçe bahsetmek mesleğimiz iktizasındandır. Bu neşriyatın pek azı bizi doğrudan doğruya alakadar eder, zira munhasıran Türk Halk Bilgisile meşgul olmuş ve bu hususta eser yazmış Garp, hatta Şark âlimleri hemen yok gibidir; varsa bile, bunlar muayyen bir hedef gözeterek, tetkiklerini muayyen bir sahaya hasretmişlerdir. Medenî milletlerin kendi Halk Bilgileri hakkındaki neşriyatının bizimle dolayısile olan alakası ise -hele ilk zamanlarda- inkâr edilemez, başkalarının nereden başlıyıp, nasıl ilerilediklerini, hangi unsurlar hakkında tetkiklerini artıtıklarını, meydan buldukça işin ne kadar inceliklerine gittiklerini bilmenin, mesaimiz için çizeceğimiz pilanlarda bize yardımı olur.

Ahiren Derneğimize Prusya'nın Hesse eyaletinin Halk Bilgisi Cemiyeti neşriyatından bir mecmua geldi. Üç yüz büyük sahifalık büyük bir kitap olan bu mecmua yalnız Hesse eyaleti gibi dar bir sahanın Halk Bilgisine ait bir sene zarfında yapılan tetkikleri muhtevidir. 1923 senesine mahsus olan bu mecmua yirmi beşinci cilttir. Mecmuanın muhtevasına dair bir fikir vermek için bazı mebhaslerini zikrediyoruz: Hesse havalisi kıyafetleri, Prusya'da kadınların tavuk bayramı, Noel ağacı, Evlenme an'aneleri, Bulut hakkındaki masallar ve Hurafeler, Mezar kitabeleri, Mekteplerde Halk Bilgisi v.s. Bunların ve bunlara benziyen elliye yakın makale ve tetkikin bir çoğu profesör unvanını haiz zatlar tarafından yazılmıştır.

Kıyafetlere ait mebhas, mecmuada başlı başına bir yer tuttuğu gibi, bu hususta ne söylenmek lazımsa söylenmiş, ne gibi mukayeseler yapılmak lazımsa yapılmıştır. Hususiyeti haiz elbise ve serpuşların muhtelif vaziyette resimleri ve patron denilen kalıpları ve sair teferrüat hiç ihmal edilmemiştir. Diğer bahisler de aynı ayardadır. Her makalesi olgun bir ilim ve fikir masulü olan bu mecmua hakkında sözümüze nihayet verirken, Almanya'da Halk Bilgisi teşkilatının ne kadar geniş ve ciddî olduğuna delil olmak üzere, mecmuanın Hesse Halk Bilgisi Cemiyetinin Giessen şehrindeki hususî matbaasında basıldığını da ilâve edelim.

E. Ş.

HALK BİLGİSİ DERNEĞİNİN KİTAPLARI

Çıkanlar

Halk Bilgisi Rehberi	Birinci basılışı (mevcudu yoktur)
Seçme Halk şiirleri	(mevdudu azdır)
Halk Bilgisi mecmuası	Birinci cilt: 1928
Halk Bilgisi Rehberi	İkinci basılışı
Seçme Memleket şiirleri	(Mevcudu yoktur)
Yunus Emre	. . .
Erzurum oyunları ve oyun havaları	Sırrı Numan B
Türkistan San'atkârları	A. Samayloviç
Türkçede «Daş» lahikası	Caferoğlu Ahmet B.

Çıkacaklar

Halk Bilgisi	Van Gennep
Bilmeceler	Hamamizade İhsan B.
Sinop ve muhitine ait halk itikatları	Mehmet Şakir B.
Türk Halk Bilgisine ait kitabiyat	Raife Hakkı H.
Masallar	İki cilt
Dadaloğlu Divanı	Ahmet Şükrü B.
Gaziayintap Türküleri	Hurşit B.
Kerem Divanı	Sadettin Nüzhet B.

Dernek neşriyatı için (Halk Bilgisi Derneği : İstanbul - Beyazit) adresine müracaat olunmak lazımdır. Neşriyat bedellerinden Dernek azasına yüzde yirmi tenzilat yapılır.

Fiatı (10) kuruştur

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Sayısı [10] kuruştur

Senelik abonesi [120] altı aylığı [60] kuruştur. Yazı ve idare işleri için müracaat yeri:

(Halk Bilgisi Derneği merkezi: İstanbul—Beyazıt)

BİLMECELER

Halk Bilgisi Derneği azasından Hamamizade İhsan Beyle İstanbul Erkek Muallim mektebi talebesi tarafından toplanan ve Dernekçe tensik ve tasnif olunan **Bilmeceler** malzeme külliyatı arasında neşrolunmak üzeredir. Kitapta muhtelif maddelere ait yedi yüz yetmiş iki bilmece mevcuttur. Bunlar hal tarzlarına nazaran hece harfleri sırasile tertip edilmiş ve esere ayrıca bir de mufassal fihrist ilave olunmuştur. Arkadaşlarımıza şimdiden tavsiye ederiz.

ANADOLU TÜRKÜLERİ

İstanbul Konservatuvarınca tertip edilen dört seyahatte Anadoldu'nun muhtelif yerlerinde toplanan Halk Türkülerinin güfte ve besteleri on iki defter halinde ve nefis bir şekilde neşrolunmuştur. Her defterin fiatı (25) kuruştur. Müracaat yeri:

(Halk Bilgisi Derneği merkezi: İntanbul—Beyazıt)